УДК 802.0-08

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ НОРМИ АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Клименко О.Л.

Норма являє собою "складний лінгво-соціальний феномен, який гармонійно поєднує лінгвістичні та соціальні сторони" [1,19]. Лінгвістична природа норми виявляється в тому, що вона відображує систему мови, тому звичайно норма розглядається як частина проблеми відношення "мовна система-норма".

Взаємозв'язок норми і системи найбільш детально був досліджений Е.Косеріу, який чітко розмежував ці поняття. Він визначив систему як "систему можливостей, координат", а норму – як "систему обов'язкових репрезентацій, прийнятих в даному суспільстві та даною культурою" [2,174]. Таким чином, Косеріу вважає систему ширшою за норму, оскільки "через систему виявляється динамічність мови, процес її формування і внаслідок цього її здатність виходити за межі вже реалізованого, норма ж відповідає фіксації мови в традиційних формах", "норма включає моделі, історично вже реалізовані", "норма відповідає не тому, що можна сказати, а тому, що вже сказано, і що за традицією говориться в даному суспільстві"[2,174-175].

Норма розуміється як свідома або несвідома регламентація потенцій мовної системи, закріплена суспільною практикою [3,337]. З одного боку, норма визначається системою певної мови, але в той же час вона значною мірою детермінується узусом – вживанням мовних одиниць у суспільстві [4,29]. Мовна система як кінцева система інваріантів і правил задає нескінчену кількість варіантів, а норма обмежує їх кулькість. Тому вважається, що система утворює онтологічний аспект мови, а норма функціональний [5,119] та існує мовна норма в межах структури мови і узусу.

Мовознавці наголошують, що норма виробляється суспільством в процесі комунікації як "сукупність правил, які встановлюють списки соціально прийнятих варіантів і конкретизують соціальні умови їх вживання" [6,168] і притаманна всим формам національної мови.

Соціальна природа норми виявляється у трьох відношеннях:

1. Норма кодифікується, тобто закріплюється в авторитетних джерелах, рекомендується авторитетними виданнями – словниками, підручниками. Свідома фіксація норми є головним фактором, який формує її соціальну природу.
2. Норма здатна реагувати на суспільно-історичні і культурні події у житті мовного колективу, соціально-економічні зміни у житті суспільства.
3. У сукупності своїх варіантів норма може бути соціальною характеристикою мовця, тобто дає можливість визначити його соціальний статус, походження, рівень освіти, вік.

Серед найбільш характерних ознак мовної норми, на нашу думку, слід відзначити такі:

1. Відносна стабільність, що включає історичну тривалість, традиційність, деяке обмеження варіантів, відносна територіальна однаковість.
2. Диференційованність мовних засобів, що припускає зберігання цілого ряда варіантів і синонімічних засобів вираження, а варіативність мовних засобів забеспечує функціонально-стилістичну диференціацію.
3. Соціальна зумовленність, що виявляється не тільки у відборі та фіксуванні мовних явищ, а також в системі їх оцінок, тобто тісно повязана з цінностною орієнтацією данного мовного колективу, що виявляється в орієнтації на різні стандарти і, в субєктивному плані, в різному, інколи суперечному, оцінюванні одних і тих же мовних явищ.
4. Тенденція до всенародності.
5. Наддіалектний характер.
6. Історична мінливість, динамізм. "З позиції динамічного підходу, норма – це не тільки результат мовленнєвої діяльності, закріпленої в традиційних "зразках", а й створення інновацій в умовах їх

зв'язку з потенційними можливостями системи мови з одного боку, і з реалізованими зразками – з іншого"[7,9].

Нормативність – категорія динамічна, яка зазнає змін у ході історичного розвитку. Формування та розвиток норми відбувається під впливом таких соціокультурних факторів, як суспільно-історичний розвиток нації, умови соціального існування літературної мови, суспільні та лінгвістичні погляди кодифікаторів літературної норми, а також відображає прогресивні тенденції розвитку мови, які в свою чергу обумовлюють зміни в системі норм. Серед найважливіших тенденцій дослідники відзначають: тенденцію до демократизації, тобто максимального зближення нормативної літературної мови з живим розмовним мовленням, тенденцію до економії та тенденції до одноманітності та уніфікації [8,34].

Нормативність виявляється в мові в двоякому плані: як сукупність лексем, словоформ та мовних конструкцій, які вживаються в мові, та як сукупність тенденцій відбору і правил використання мовних засобів. Норма властива будь-якій формі існування мови, в тому числі соціальним діалектам. Крім кодифікованої літературної норми, що являє "сукупність колективних реалізацій мовної системи, прийнятих суспільством на даному етапі його розвитку за правильні та зразкові"[9,196] існує також норма мовлення або узус. За визначенням Г.В.Степанова, норма мови – це ядро мови, а норма мовлення – це периферія [10].

Кожна норма має свою специфіку. Норму мовлення характеризує досить короткий період формування і відносна нестабільність, вона складається під впливом мінливих соціальних оцінок. Оскільки в основі виникнення мовленнєвої норми лежать оціночні процеси, вона правомірно називається аксіологічною.
На відміну від мобільної аксіологічної норми кодифікована літературна норма складається протягом більш тривалого часу, вона більш консервативна і як своєрідний зразок, "мовний ідеал", виконує еталонну, прескриптивну функцію. Вона виступає нормою деонтичною [11,26].

Однак поняття мовної деонтичності в варіантах англійської мови не збігається: літературна норма американського варіанта не є тотожньою нормі британського варіанта, «елементи, які є нормою в стандартній мові США, можуть бути сленгом для англійців» [12,30]. За основу американської літературної мови було покладено деонтичну норму британського варіанта. Однак її остаточне становлення проходило під впливом аксіологічної норми - норми реального мовлення американських колоністів (узуса) і певних чинників, які сприяли її демократизації. Як зауважує О.І.Чередниченко, недооцінка аксіологічної норми, спричиняє ігнорування зовнішніх умов виникнення варіативності (географічних та національних відмінностей, соціальної стратифікації) [13,58]. Тому при аналізі потрібно враховувати варіантність самої літературної норми, її розвитку, який частково зумовлюється і таким чинником, як "зіткнення" з нормами інших складових частин національної мови [14,67].

Слід також відзначити, що під час заселення колоній, формування національної англійської мови ще не було закінчено. Продовжувалося витиснення деяких мовних одиниць з літературної норми в соціальні діалекти, в той час як в аксіологічній нормі колоністів такі одиниці часто зберігалися. Крім того, поселенці були, головним чином представниками так званих «середніх» та «нижчих» верст населення з значним прошарком декласованих елементів та соціального «дна» Англії, тому їх мова значною мірою була насичена елементами соціальних діалектів (жаргонів). Як зазначає М.М.Маковський, значну роль у формуванні «американського мовного стандарту» відіграли сленг та соціальні діалекти [15,166], а це зумовило той факт, що американська літературна норма в подальшому стала відкритою для одиниць розмовного мовлення, зокрема сленгу, «який є одним із джерел поповнення лексики американського варіанта англійської мови і одним з елементів американської культури» [16,184].

Сленг поєднує соціальні, професійні та корпоративні жаргони (соціальні діалекти) з літературною лексикою і є проміжним ступенем, своєрідним посередником у процесі поповнення літературної мови з нелітературних соціально забарвлених джерел. У слензі відбувається нейтралізація соціального та професійного прикріплення лексики, що сприяє переходу деяких жаргонізмів до літературної норми, оскільки «межа між літературним і нелітературним мовленням є рухомою і постійно порушується» [17,40]. Загальнозрозумілість сленгу і "розмитість" межі між сленгом та літературною мовою приводить до повної або часткової нейтралізації стилістичної маркованності сленгізмів.

Сучасний етап розвитку англійської, як і багатьох інших мов, характеризується тенденцією до все більшого поповнення літературної лексики з нелітературних соціально забарвлених та розмовних джерел (соціальних діалектів та сленгу). Дослідники зазначають, що значне зростання розмовних елементів у літературних мовах сприяє "лібералізації" літературної норми [18,243; 19,44]. Наприклад, кодифікатори літературної норми галисійської мови (в Іспанії) навіть вважають, що "нормативна мова повинна бути поставленою на службу культурі реального і конкретного народу, тому вона повинна бути продовженням мови, якою спілкується суспільство, щоб мати тим самим тверду життєву основу" [20,26-27].

ЛІТЕРАТУРА

1. Пирогова Н.К. Лингвосоциальная природа орфоэпической нормы русского языка // Вестник Моск.Ун-та. Серия 9. Филология.-1991.- №3.- С.19-25.
2. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история // Новое в лингвистике.-М.,1963.-Вып.III.-С.143-343.
3. Семенюк Н.Н. Норма // Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1990. – С.337-338
4. Мыркин В.Я. Всегда ли языковая норма соотносится с языковой системой // Филологические науки. – 1998. - №3. – С. 22-30.
5. Карлинский А.Е. Понятие языковой общности и речевой нормы в связи с проблемой двуязычия // Мови європейського культурного ареалу:Розвиток і взаємодія.-К.:Довіра,1995.-С.111-125.
6. Швейцер А.Д.Никольский Л.Б. Введение в социолингвистику.- М.: Высшая школа, 1978.-216с.
7. Скворцов Л.И. Теоретические основы культуры речи.-М.,1980.-352с.
8. Постникова В.В. Об изменении в системе норм современного английского языка // Системное описание лексики германских языков.Межвуз.сб.-Л.:Изд.ЛГУ,1981.-Вып.4.-С.34-40.
9. Семенюк Н.Н. Из истории функционально-стилистической дифференциации немецкого литературного языка.-М.,1972.-215с.
10. Степанов Г.В. О двух аспектах понятия языковой нормы // Методы сравнительно-сопоставительного изучения современных романских языков.-М.:Наука,1966.-С.226-235.
11. Семенец О.Е. Социальный контекст и языковое развитие. Территориальная и социальная дифференциация английского языка в развивающихся странах.-К.:Вища школа,1985.-174с.
12. Маковский М.М. Взаимодействие ареальных варинтов “сленга” и их соотношение с языковым стандартом // Вопросы языкознания.-1963.-№5.-С.21-30.
13. Чередниченко А.И. Язык и общество в развивающихся странах Африки. Проблемы функционирования западноевропейского языка.-К.:Вища школа,1983.-166с.
14. Едличка А. Литературный язык в современной коммуникации // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XX. - М.: Прогресс, 1988. - С. 38-134.
15. Маковский М.М.Системность и асистемность в языке: Опыт исследования антиномий в лексике и семантике.-М.:Наука,1980.-210с.
16. Швейцер А.Д. Социальная дифференциация английского языка в США.-М.: Наука, 1983.-216 с.
17. Мечковская Н.Б.Социальная лингвистика. Издание второе, исправленное. - М.: Аспект Пресс, 1996.-207с.
18. Босак Я. Разговорность как динамический фактор // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XX. - М.: Прогресс, 1988. - С. 243-252.
19. Ярцева В.Н.О теоретической основе социальных диалектов // Норма и социальная дифференциация языка.-М.:наука,1969.-С.26-46.
20. Нарумов Б.П. Особенности становления современной литературной нормы галисийского языка // Известия РАН. Серия литературы и языка.-1996.-Том 55.-№3.-С.25-34.